

دکتر حسین لطف آبادی

اهمیت روایی (validity)

در پژوهشها و مقالات علمی نوآوریهای آموزشی

از میان بیش از پانصد مقاله که تا کنون به دفتر فصلنامه علمی - پژوهشی نوآوریهای آموزشی رسیده و مورد بررسی علمی قرار گرفته است، هیأت تحریریه فصلنامه بیش از هر چیز با مشکل ضعف روایی، خاصه روایی نظری محتوای پژوهشها و روایی ابزارهای پژوهشی به کار گرفته شده در تحقیقات موضوع این مقالات، مواجه بوده و این امر مانع از پذیرش و چاپ اکثر این مقالات در فصلنامه شده است. روشن است که فصلنامه علمی - پژوهشی نوآوریهای آموزشی خواهان آن است که تمام یا اکثر مقالات واصله دارای درجه‌ای از کیفیت علمی باشند که بتوان آنها را در این مجله علمی - پژوهشی به چاپ رساند و از این طریق به اهداف انتشار فصلنامه تحقق بیشتری بخشید. اما متأسفانه بضاعت پژوهشی کشور و مقالات واصله در حوزه نوآوریهای آموزشی و تعلیم و تربیت و روان‌شناسی تربیتی در چنان سطحی نبوده است که به این آرزو تحقق بخشد و ضروری است که برای رفع این مشکل کوشش جدی از سوی متخصصان و دانش پژوهان به عمل آید.

سؤال اساسی این است که چرا اکثر متخصصان و محققان علوم تربیتی و روان‌شناسی تربیتی که مقالات خود را برای بررسی و چاپ به فصلنامه می‌فرستند به موضوع بسیار مهم روایی مقالات خود توجه کافی ندارند. این امر مسلماً دلایل گوناگون دارد و یکی از آنها این است که ما در آموزش و یادگیری روش‌شناسی تحقیق در دانشگاهها و مراکز علمی و پژوهشی تعلیم و تربیت و روان‌شناسی تربیتی دچار کمبودهایی هستیم که کم‌توجهی به اهمیت روایی در پژوهشها و مقالات علمی نوآوریهای آموزشی نیز در شمار مهمترین آنها است. وضعیت کنونی اقتضا می‌کند که نگاهی دوباره به این مسأله اساسی بیندازیم و دانش خود در مورد چگونگی احراز روایی در فرایند پژوهشهای علوم تربیتی و روان‌شناسی را بازنگری کنیم.

روایی را عموماً به معنای شایستگی و معناداری تحقیق، صحت علمی تمام فرایند پژوهش، و ارزشمندی و کارایی یافته‌های پژوهش می‌دانند و انتظار متخصصان آن است که یک تحقیق هم در کیفیت درونی خود و هم

در تعمیم نتایج آن به موارد مشابه دارای قدرت و کیفیت علمی کافی باشد. روایی تحقیق کمی حد اقل مستلزم برخورداری از روایی درونی و روایی بیرونی (internal validity and external validity) آن است و روایی تحقیق کیفی دست کم در گرو روایی گفتمان داخلی و خارجی (inner and outer dialogue) validity یا دو اصطلاح معادل با روایی درونی و بیرونی در تحقیقات کمی) است. در حالی که گفتمان خارجی در ارتباط با روابط بیرونی یک موضوع تحقیق است، کیفیت گفتمان داخلی یک پروژه پژوهشی کیفی وقتی تأمین می‌شود که محقق راه و روش رویارویی با فلسفه علم، نظریه‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی، و روش‌شناسی تحقیق در جریان گسترش مسائل عملی پژوهش را به درستی پیگیری کرده باشد. بنابراین، محقق علوم تربیتی و روان‌شناسی، اگر بخواهد پژوهش با کیفیتی انجام دهد، نیازمند توجه به مسائل فلسفه علم به عنوان بنیاد تحقیق، نظریه محکم روانی- تربیتی که راهنمای پژوهش است، و ملاحظه تکالیف عملی اجرای یک تحقیق معتبر از طریق پیگیری روش تحقیق علمی نیز هست. در این میان، روایی تحقیق در محور پژوهش قرار می‌گیرد.

ضروری است که محقق، با توجه به هدفی که در تحقیق خود دنبال می‌کند، از میزان روایی طرح خود آگاهی و اطمینان داشته باشد. به عنوان مثال، در جریان بررسی پیشینه پژوهشی، محقق معمولاً دریافت خود را، نه تنها از میزان گستردگی موضوع مطالعه و پژوهشهایی که در آن موضوع صورت گرفته، بلکه درباره نوع روش و طرحهای پژوهشی که به کار گرفته شده افزایش می‌دهد. او می‌فهمد که نباید پژوهش خود را محدود به استفاده از طرح معینی کند که این یا آن محقق به کار گرفته است بلکه نیازمند یک روش متناسب با هدف تحقیق خویش است. به بیان دیگر، محقق باید در انتخاب یک روش به انتظاراتی که از تحقیق خود دارد توجه کند. بنابراین، طرحهای پژوهشی را می‌توان بر اساس هدف تحقیق، نوع روایی مورد انتظار، و نوع تحلیل اطلاعاتی که از تحقیق به دست می‌آید طبقه‌بندی کرد. عموماً پژوهشهای علوم تربیتی و روان‌شناسی را در دو دسته کمی و کیفی (quantitative and qualitative) تقسیم‌بندی کرده‌اند اما لازم است به دو نوع مهم دیگر تحقیق، یعنی روش تحقیق ترکیبی و تحقیق چند بعدی (mixed methods & multidimensional researches) نیز توجه داشته باشیم

در فرایند اجرای تحقیق کمی و کیفی و در ارائه نتایج آن، محقق باید بیش از هر چیز در اندیشه کیفیت تحقیق باشد. کیفیت یک تحقیق به شفاف بودن و قابل اعتماد بودن تمام فرایند و نتیجه آن مربوط می‌شود. این بدان معنا است که تحقیق باید دارای روایی، پایایی، اعتبار، نقادگری، و رهایی‌بخشی (validity, reliability, credibility, criticizing, and advocacy or emancipation) باشد و به جای آنکه به تجربه‌گرایی و واقع‌نگری خام و سطحی بسنده کند باید به آشکارسازی حقیقت و چگونگی بهبودبخشی پدیده‌های روان‌شناختی و تربیتی بپردازد. بنابراین، ما باید بر اساس یک فلسفه علمی اصیل در روش‌شناسی تحقیق، یک نظام مفهومی اصطلاح‌شناسی هماهنگ و منسجم برای مفاهیم پژوهشی روان‌شناسی و علوم تربیتی ایجاد کنیم و با تصمیم‌گیری خردمندانه در به‌کارگیری رویکردهای کمی و کیفی و ترکیبی و چندبعدی بر روایی تحقیقات و گزارشها و مقالات علمی در نوآوریهای آموزشی و تربیتی بیفزاییم.

مفهوم روایی در پژوهش‌های کمی و کیفی به شکلهای مختلف ارائه و شرح و توصیف شده است. بررسیهای ما نشان می‌دهد که در چهل سال گذشته، از سال ۱۹۶۶ که کمپبل و استانلی (Campbell and Stanley) در اثر مشهور خود "طرحهای تجربی و شبه تجربی در پژوهش" به توضیح دو مفهوم روایی درونی و روایی بیرونی پرداختند، تا کنون اقل ۳۶ مورد از انواع روایی در روش‌شناسی پژوهش‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی مورد استناد پژوهشگران قرار گرفته است. از این سی و شش مورد، که برخی وجوه اشتراک و همپوشی در آنها نیز هست، هجده مورد در پژوهش‌های کمی و هجده مورد در پژوهش‌های کیفی به کار رفته است که به منظور اجتناب از طولانی شدن کلام، فقط عنوانهای آنها را در جدول زیر نشان داده‌ایم.

<p>انواع روایی</p> <p>(۱۸ نوع روایی در روشهای کیفی پژوهش)</p>	<p>نوع پژوهش</p>
<p>روایی درونی، روایی بیرونی (روایی جمعیتی، روایی بوم‌شناختی)، روایی نتایج آماری، روایی نتایج تحقیق، روایی ابزار اندازه‌گیری (شامل روایی صوری، روایی محتوا، روایی ملاکی، روایی پیش‌بین، روایی همزمان، روایی نظر داوران، روایی دورنگر، و روایی نظام‌دار)، روایی سازه، روایی برابند، روایی ساختار اندازه‌گیری (شامل روایی همگرایی، روایی تشخیصی، و روایی عاملی).</p> <p>{ Internal validity, external validity (population & ecological), statistical conclusion validity, research results validity, measuring instrument validity (including face validity, content validity, criterion validity, predictive validity, concurrent validity, jury validity, prospective validity, & systemic validity), construct validity, consequential validity, measurement construct validity (including convergent validity, discriminant validity, & factorial validity) }</p>	<p>پژوهش‌های کمی</p>
<p>روایی گفتمان داخلی، روایی گفتمان خارجی، روایی تأثیر مجاورتی، روایی متبلور، روایی توصیفی، روایی ارزشیابی، روایی تعمیم‌پذیری، روایی تفسیری، روایی کنایه‌ای، روایی نوع‌ملگرایی، روایی ریشه‌ای، روایی همزمانی، روایی موقعیتی، روایی نظری، روایی جاذبیت، و روایی اصالت پژوهشی (شامل روایی معرفتی، روایی هستی‌شناختی، و روایی فنی).</p> <p>{ Inner dialogue validity, outer dialogue validity, catalytic validity, crystalline validity, descriptive validity, evaluative validity, generalizability, interpretive validity, ironic validity, neo-pragmatic validity, rhizomic validity, simultaneous validity, situated validity, theoretical validity, voluptuous validity, and plus terms associated with authenticity (including educative validity, ontological validity, and technical validity) }</p>	<p>پژوهش‌های کیفی</p>

هر پژوهشی، مسلماً، بر حسب آنکه از نوع کمی باشد یا کیفی یا ترکیبی و بر حسب نظریه و هدفی که خاستگاه آن است، باید توجه بیشتری به برخی از انواع روایی داشته باشد. از میان انواع روایی در پژوهش‌های کمی تجربی و شبه تجربی، روایی درونی و روایی بیرونی، و از لحاظ روایی اندازه‌گیری در پژوهش‌های کمی،

۱۰ سخن سردبیر: اهمیت روایی (validity) در پژوهشها و مقالات علمی نوآوریهای آموزشی

روایی محتوا و سازه و پیش‌بین و همزمان اهمیت بیشتری می‌یابد. در پژوهشهای کیفی و ترکیبی، روایی اصالت پژوهشی، به‌ویژه روایی معرفتی و ارزشی، دارای اهمیت درجه اول است. علاوه بر این، روایی مشاهده و گفتگو و توصیف و تفسیر، که در شمار فنون مطالعات کیفی است، حائز اهمیت اساسی است.

در آثار روش‌شناسی پژوهش که در کشور ما چاپ شده و در کلاسهای درسی دانشگاهی تدریس می‌شود، بیشترین توجه متمرکز بر روایی ابزار اندازه‌گیری است و غالباً به اصالت پژوهشی در معنایی که پاسخگویی کیفیت پژوهش باشد توجه کافی مبذول نمی‌شود. بدتر از همه آن است که گروهی از طراحان پیشنهاددهای پژوهشی و برخی از نویسندگان مقالات علمی، بررسی پایایی ابزار اندازه‌گیری، به‌ویژه محاسبه آلفای کرونباخ، را به جای روایی تحقیق می‌گیرند یا آنکه با استناد به نظر چند نفر دیگر از روایی اندازه‌گیری در پژوهش خود سخن می‌گویند و نشان می‌دهند که فاقد ذهنیتی روشن از روایی تحقیق و اصالت و کیفیت پژوهشی هستند.

در واقع، کیفیت پژوهش در گرو شفافیت و صحت و اعتبار تمام فرایند پژوهش است. به سخن دیگر، بیان مسأله تحقیق بر پایه خرد و دانش عینی و بافت واقعیت، بررسی دقیق پیشینه‌های پژوهشی و ارتباط دادن آنها با سؤالات و روش تحقیق، تهیه و به‌کارگیری روشها و ابزارهای معتبر پژوهشی برای دستیابی به اطلاعات کمی و کیفی، سازمان‌دادن و پردازش و تحلیل و ترکیب و تفسیر درست یافته‌ها، و ارزشیابی یافته‌ها و نتیجه‌گیری از آنها است که نشان‌دهنده یک روش نظام‌یافته پژوهشی است. هم در انواع پژوهشهای کمی از نوع توصیفی، ارتباطی (علی-مقایسه‌ای و همبستگی)، و تجربی (حقیقی، شبه‌تجربی، تأثیر عاملی، و تک‌موردی) { **descriptive relationship (causal-comparative and correlational), and experimental (true and quasi) methods, factorial, and single case designs** }، و هم در پژوهشهای کیفی (اعم از طرحهای مطالعه موردی، طرحهای روایتی، تئوری زمینه‌ای، روش تاریخی، قوم‌شناسی، روش ترکیبی مشاهده و مصاحبه، پدیدارشناسی، تحقیق در عمل، و تحلیل گفتمان)، { **case study, narrative, grounded theory, historical method, ethnography, ethogenics, phenomenology, action research, and discourse analysis** }، توجه کامل به روایی تحقیق اساس کیفیت پژوهش است.

کار خردمندان آن است که، برای افزایش روایی تحقیقات در نوآوریهای آموزشی و تربیتی، از هر دو روش کمی و کیفی و ترکیب متنوعی از آنها به درستی استفاده کنیم و توجه داشته باشیم که ترکیب این دو رویکرد، خاصه اگر بر بنیادهای محکم فلسفه علم و نظریه‌های معتبر روانی-تربیتی استوار شوند و روایی تحقیق نیز در مرکز توجه قرار گیرد، عرصه تازه‌ای از پژوهشهای علمی در روان‌شناسی و علوم تربیتی را به روی ما خواهد گشود. همچنین، با استفاده از رویکردهای ترکیبی و چند روشی، می‌توانیم نقاط قوت یک رویکرد پژوهشی را با نقاط قوت رویکرد دیگر بیامیزیم و نقاط ضعف هر دو رویکرد را خنثی سازیم. به‌کارگیری این روشهای خردمندان از این جهت نیز مهم است که هدف دانش علوم تربیتی و روان‌شناسی تربیتی شناخت پیچیدگی فرایندهای روانی-تربیتی و رفتار و تجربه انسان است و با روشهای سنتی، که فرایندی ساده دارند و روایی روش‌شناختی آنها ضعیف است، نمی‌توانیم این پیچیدگیها را بشناسیم و به نوآوریهای آموزشی و تربیتی پردازیم.